

REZIME

Poslije 45 godina postojanja, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je postigla krupne rezultate u svom privrednom i društvenom razvoju. Bogata statistička dokumentacija, brojne objektivne analize i studije u zemlji i inostranstvu kao i mnogi radovi međunarodnih organizacija, pokazali su da je Jugoslavija, u složenim uslovima svog razvoja, postigla velike uspjehe u relativno kratkom razdoblju. Drugim zemljama je za to bilo potrebno daleko više vremena.

Cjelokupni društveno-ekonomski razvoj Jugoslavije poslije drugog svjetskog rata, karakteriše intenzivan rast ukupne privrede, s radikalnim promjenama u socijalno-ekonomskoj strukturi, razvojem infrastrukture, praćenim odgovarajućim porastom životnog standarda, obrazovanja, nauke, kulture, zdravstva i dr. Prije svega, prevaziđena je izrazito agrarna struktura privrede i stanovništva. Poljoprivredno stanovništvo, od 67,2% u 1948. smanjilo se na 20% u 1981. godini.

Snažan tempo rasta industrije, imao je odlučujući uticaj na radikalne promjene u strukturi Jugoslovenske privrede. To se naročito ogleda u promjeni odnosa industrije i poljoprivrede u formiranju društvenog proizvoda zemlje.

U vremenu od 1947-1990, društveni proizvod Jugoslavije porastao je 6,8 puta ili prosječno godišnje 4,5%, a po stanovniku 3,5 puta. Naročito visok tempo privrednog rasta bio je do 1980. godine. 1985. godine, društveni proizvod je bio 7,3 puta veći nego 1947. godine. U odnosu na stanje u prvim posleratnim godinama, Jugoslavija se sa ovako visokim tempom privrednog rasta, koji je u pojedinim periodima bio među najvećim u svijetu, svrstala u srednje razvijene zemlje. Većom stopom privrednog rasta jugoslovenske privrede, od rasta privrede zemalja zapadne Evrope, Jugoslavija se postepeno približavala njihovoj razvijenosti. Tako je npr. prosjek društvenog proizvoda zapadnih zemalja u odnosu na

Jugoslaviju bio u 1965. veći 4,8 puta, dok je u 1983. godini smanjen na 3,3 puta. Ili, društveni proizvod po stanovniku u Italiji koji je u 1965. godini bio veći 3,5 puta, 1983. smanjen je na 2,5 puta". Međutim, pad privredne aktivnosti u Jugoslaviji, naročito poslije 1985. godine, poremetio je ove odnose i pozitivne trendove na štetu Jugoslavije.

Velike posleratne migracije stanovništva sa sela u grad, koje je omogućavao brz privredni razvoj, formirale su visoke stope zaposlenosti od 3,6% godišnjeg rasta.

Razvoj industrije u Jugoslaviji bio je u središtu razvoja u cijelom posljertatnom razdoblju i proizvodnja je porasla 22,5 puta. Poljoprivredna proizvodnja je imala najniži rast u odnosu na ostale privredne djelatnosti i porasla je svega 2,3 puta, od 1948. do 1990. godine.

Građevinska operativa je bila vrlo brzo osposobljena, te se za kratko vrijeme oporavila i osposobila za rad na mnogim objektima porušenim u toku rata, i izvršila obimne i složene zadatke u posleratnoj investicionoj izgradnji. Naročito velike rezultate građevinska operativa je postigla na projektantskim i građevinskim radovima u inostranstvu, uz oštru međunarodnu konkurenciju. Društveni kapital građevinarstva je povećan sa 2,3 milijarde na 45,4 milijarde dinara (po cijenama 1972) ili 20 puta, od 1952. do 1990. godine.

U svim granama modernog saobraćaja postignuti su veliki rezultati jer bez savremenog transporta ne bi bio moguć ni ubrzani rast privrede. Fizički obim saobraćaja bez PTT, porastao je od 1950. do 1990. godine 8,8 puta. Najbrži rast fizičkog obima bio je kod vazdušnog saobraćaja (280 puta), drumskog (101 puta) i poštansko-telegrafskog (43 puta).

Jugoslavija je trgovala sa preko 100 zemalja na svim kontinentima. Iako je vrijednost izvoza za posljednjih 20 godina bila veća 7,7 puta, a uvoz 5,8 puta, bilans spoljno trgovinske razmjene bio je negativan. Međutim, u strukturi izvoza i uvoza došlo je do vrlo velikih

> World Development Report 1985. The World Bank str. 174 i 175.

promjena. Znatno je smanjen izvoz neobrađenih proizvoda, a povećan izvoz proizvoda visoke prerade. Obrnut je slučaj sa uvozom.

Uporedo sa stvaranjem materijalnih preduslova za razvoj privrede, učinjeni su veliki naponi na ostvarenju odgovarajućeg rasta životnog standarda. Naročito brz rast životnog standarda počeo je poslije 1956. godine, kada su u preraspodjeli nacionalnog dohotka smanjena izdavanja za investicije, a povećana u korist lične i zajedničke potrošnje. Poboljšanje životnog standarda, ogleda se u prvom redu u poboljšanju kvaliteta ishrane, koja se u pogledu potrošnje nekih kvalitetnijih proizvoda približila strukturi potrošnje bogatijih zemalja Evrope. Prosječna ukupna potrošnja bjelančevina po dnevnom obroku povećana je od 1952-1989 jednu četvrtinu, dok je potrošnja bjelančevina životinjskog porijekla povećana za 1/3.

Materijalni uslovi domaćinstava, formirani u prvom redu od ličnih dohodaka zaposlenih članova domaćinstva u društvenom sektoru privrede i vanprivrede, socijalnog osiguranja (penzije i invalidnine) socijalne pomoći i doznaka iz inostranstva, omogućili su daleko veću potrošnju važnijih industrijskih proizvoda (električna energija, sapun, obuća, odjeća, namještaj, bicikli i dl.) i nabavku proizvoda trajno potrošnih dobara (frižideri, mašine za pranje, televizori, putnički automobili). Neuporedive su veličine potrošnje i nabavke ovih industrijskih proizvoda prvih godina poslije rata u odnosu na period do 1990. godine, do raspada SFRJ.

Uslovi stanovanja kvalitetno su znatno izmjenjeni. Izgrađeno je preko 4 miliona stanova. Prosječna površina stana na jedno lice povećana je 2 puta. Zahvaljujući brznoj elektrifikaciji cijele zemlje, 96% stanova se elektrificira, preko 2/3 ima instalaciju vodovoda, a 64% ima kupatila.

Raspoloživa sredstva domaćinstava, veća i kvalitetnija domaća proizvodnja, povećan uvoz, poboljšani saobraćajni uslovi doprinjeli su da se promet u trgovini na malo poveća 8 puta od 1952-1990. godine, a vrijednost osnovnih sredstava ukupne trgovine - 21 put.

Ogromni su rezultati postignuti u oblasti turizma. Izgrađen je veliki broj hotela svih kategorija, veliki broj motela, turističkih agencija. Od

1955. godine, broj ležaja u ugostiteljstvu povećan 15 puta. U 1989. godini u ukupnom društvenom proizvodu turizam i ugostiteljstvo učestvovali su sa 2,5%.

Na polju obrazovanja i kulture u posleratnom periodu postignuti su enormni rezultati. Jugoslavija je, a naročito pojedina njena područja, prevazišla zaostalost u obrazovanju i danas ne zaostaje mnogo za razvijenijim svijetom, mada su prije 50 godina bile neuporedive te razlike. Izgrađen je veliki broj školskih objekata za sve stepene školovanja. Nepismenost stanovništva je ogromno smanjena. Nepismeni su danas uglavnom pripadnici neškolovane starije generacije.

U zaostalu i nerazvijenu zdravstvenu službu sa niskom materijalnom osnovom koja je nasleđena, ulagana su velika materijalna sredstva, kako za obnovu i podizanje novih kapaciteta tako i u školovanje kadrova. Povećanjem broja ljekara (9 puta), višeg i srednjeg medicinskog kadra (32 puta), kao i povećanjem broja bolničkih postelja (2,7 puta), riješili su se mnogi zdravstveni problemmi, koji su vladali prije rata i prvih godina poslije rata. Likvidirane su mnoge zarazne bolesti, smrtnost stanovništva je jako opala i izjednačila se sa smrtnošću stanovništva razvijenih zapadnih zemalja. Uz povoljnije i bolje uslove života i dobrom zdravstvenom zaštitom, životni vijek stanovništva je povećan preko 50% u odnosu na predratno stanje.

Po potrošnji trajno potrošnih dobara i snabdjevenosti domaćinstava (frižideri, televizori, mašine za pranje rublja) jugoslovenska domaćinstva nisu mnogo zaostala, a pogotovo domaćinstva u gradovima, iza snabdjevenosti domaćinstava u zapadno evropskim zemljama.

Ogromni su uspjesi postignuti u školovanju stanovništva u posleratnoj Jugoslaviji, kako kod djece prispjele za osnovno školovanje, tako i za srednje, više i visoke škole. Preko 98% djece prispjele za osnovno školovanje pohađa školu, dok je velik broj omladine završilo srednje, više i visoko školovanje. Polovinom osamdesetih godina, Jugoslavija je imala najveći broj studenata na 10000 stanovnika u Evropi. U 1979. godini na 10000 stanovnika studiralo je 20 studenata, a diplomiralo 2,5 studenata. Na

1000 stanovnika u 1981. godini bilo je 16 lica sa završenim fakultetom i višom školom ili 11 puta više nego prije rata.

Kroz čitav poslijeratni period u Jugoslaviji se neprekidno uvećavala vrijednost sredstava privrede društvenog sektora. Od 1952-1990. godine, vrijednost društvenog kapitala privrede društvenog sektora uvećana je 11,7 puta, a po stanovniku 8,5 puta po cijenama 1972. godine.

Razmišljajući o tome da li treba pisati bilo kakve zaključke, stalo se na stanovište, da to ne treba činiti ili da je dovoljno nekoliko rečenica. Mišljenja smo, da je korisnije, da sam čitalac objektivno ocijeni rezultate uspjeha i napora, koje su narodi Jugoslavije učinili, da se Jugoslavija izvuče iz svoje tradicionalne zaostalosti. Prepuštamo čitaocu da sam procjeni da li su u pravu oni, koji poriču, negiraju i ne priznaju velika privredna, društvena i kulturna ostvarenja i napredovanje svih naroda i građana u toku 45 godina života u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, govoreći da je Jugoslavija bila "tamnica naroda" i tvrde i da se od Oslobođenja do raspada SFR Jugoslavije živjelo "u mraku, u tami". Ove tvrdnje su neodržive uz sledeće podatke:

- Nepismenost stanovništva Jugoslavije starog 10 i više godina smanjena je sa 45,2%, koliko ga je bilo 1939, na 5% u 1991. godini;

- Skoro sva djeca školskog uzrasta pohađaju osnovnu školu;

- Za 45 godina preko 5,7 miliona učenika-ca završilo je srednju školu;

- Broj fakulteta povećan je 10 puta; broj nastavnika na fakultetima 19 puta, dok je neuporediva razlika u broju studenata prije i poslije Drugog svjetskog rata;

- U SFR Jugoslaviji diplomiralo 1,34 miliona studenata, a za 18 godina (1922-1939) diplomiralo je svega 29.080 studenata;

- U strukturi stanovništva po školskoj spremi, broj stanovnika sa fakultetskom spremom povećanje (od 1953-1981 godine) 10 puta;

- Stopa smrtnosti je sa 14,9% u 1939 smanjena na 9% u 1990. godini i dostigla stopu smrtnosti razvijenih zemalja Evrope;

- Na 1000 živorođenih u 1939. umiralo je 132,3 odojčadi, a u 1990. godini 20,2;
- Životni vijek stanovništva Jugoslavije povećan je sa 45,1 na 71,5 godina, od 1939-1990 godine;
- Poljoprivredno stanovništvo smanjeno sa 76,2% u 1939. na 20%, u 1990. godini;
- Ukupan broj zaposlenih povećan je 5,7 puta od 1947-1990. godine, a u industriji i rudarstvu 6,8 puta;
- Društveni proizvod je od 1951-1990 godine povećan 6,1 puta, a po stanovniku 4,3 puta;
- Industrijska proizvodnja je povećana 22,1 puta u 1990. u odnosu na 1939, a u odnosu na 1946 godinu 27,5 puta.
- Proizvedeno je 70 puta više električne energije, 11 puta uglja, šećera 8,9 puta, konfekcije rublja 18,4 puta, sapuna i deterdženata 24,8 puta i dr. u 1990. u odnosu na 1939. godinu;
- Ukupna poljoprivredna proizvodnja je od 1950-1990 godine porasla 3,2 puta, a prinosi po hektaru hljebnih žita 4,1 puta;
- Izgrađeno je i modernizovano preko 75 hiljada kilometara puteva, preko 51 hiljada kilometara dalekovoda, industrijskih proizvodnih hala 44,6 miliona nr i drugo;
- Izgradnjom dalekovoda skoro sva naselja u Jugoslaviji i 96% stanova imala su električnu struju;
- Broj stranih turista je povećan 61 put;
- Izgrađen je 601 hotel svih kategorija, a najviše luks kategorije;
- Jugoslavija je trgovala sa preko 100 zemalja i povećala spoljnotrgovinski promet 46 puta po istom kursu dolara od 1955-1990. godine. Struktura izvoza i uvoza se radikalno promjenila. Industrija učestvuje sa preko 92% ukupnog izvoza i sa više od 70% proizvoda visoke prerade;
- Izgrađeno je od 1953-1989. godine preko 4,3 miliona stanova, od toga 37% u društvenom sektoru;

- Struktura lične potrošnje znatno je promjenjena. Smanjeni su izdaci za ishranu, i povećani izdaci za proizvode višeg standarda. Preko 88% domaćinstava posjeduje frižidere, 90% televizore, 38,5% putničke automobile i si. Ishrana bitno je izmjenjena - smanjena je potrošnja žitarica, a povećana potrošnja mesa, jaja, povrća i voća i mliječnih proizvoda;

- Smanjen je broj stanovnika na jednog ljekara 7,6 puta.

I najzad, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je bila otvorena zemlja iz koje je svaki njen građanin mogao bez viza i bez ikakvih graničnih i carinskih smetnji putovati po skoro cijeloj Evropi i mnogim vanevropskim zemljama, uživajući ugled i tretman građanina svijeta.

LATIFIĆ IBRAHIM

Rođen 1917. godine u Livnu (Bosna i Hercegovina). Završio Ekonomski fakultet. U Narodno oslobodilačkoj borbi učestvovao od 1941. godine. Nosilac je "Partizanske spomenice 1941.". Za vrijeme NOR-a bio na raznim vojnim i političkim dužnostima i u organima narodne vlasti. Poslije rata nalazio se na dužnosti direktora republičkog zavoda za statistiku Bosne i Hercegovine. Od 1962. je bio zamjenik direktora, a od 1965. godine, direktor i generalni direktor Saveznog zavoda za statistiku do 1981. sa koje dužnosti odlazi u penziju. Bio je član Republičkog odbora Socijalističkog saveza BiH, član Glavnog odbora Saveza boraca NOR BiH, član aveznog odbora NOR, član Savjeta republike BiH, sekretar Društva ekonomista Bosne i Hercegovine, član uprave i predsjednik Društva statističara Jugoslavije, potpredsjednik i predsjednik Konferencije evropskih statističara pri Evropskoj ekonomskoj komisiji.